

Monitorowanie wdrożenia
Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych
- raport za okres I 2020 – VI 2022

styczeń 2023 rok

Spis treści

I.	Wstęp.	3
II.	Prawa osób bezdomnych:.....	4
1.	Prawo osoby w bezdomności do wyjścia z bezdomności.....	4
2.	Prawo osoby w bezdomności do godnego tymczasowego schronienia.	5
3.	Prawo osoby w bezdomności do korzystania z przestrzeni publicznej i swobodnego poruszania się w niej na takich samych warunkach, jakie odnoszą się do innych mieszkańców.....	6
4.	Prawo osoby w bezdomności do równego traktowania wszystkich ludzi, niedyskryminujące osób niemających domu.	8
5.	Prawo do posiadania adresu korespondencyjnego.	9
6.	Prawo dostępu osoby w bezdomności do podstawowych, publicznie dostępnych, urządzeń sanitarnych: bieżącej wody, pryszniców i toalet.	9
7.	Prawo osoby w bezdomności do usług ratujących życie: pomocy społecznej, służby zdrowia, policji i straży pożarnej.	10
8.	Prawo osoby w bezdomności do udziału w wyborach i związanego z tym wpisania do rejestru wyborców oraz otrzymania niezbędnych dokumentów.	122
9.	Prawo osoby w bezdomności do ochrony danych osobowych.	12
10.	Prawo osoby w bezdomności do prywatności.	12
11.	Prawo osoby w bezdomności do podejmowania czynności niezbędnych do przetrwania.	13
III.	Podsumowanie i rekomendacje.....	13

I. Wstęp.

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej za osobę w bezdomności uważa się osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowaną na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności, a także osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania.

Osoby doświadczające bezdomności mają takie same prawa jak każdy obywatel, ale w praktyce mają utrudnioną możliwość korzystania z tych praw. Sytuacja, gdy ich prawa są łamane, a uzyskanie pomocy prawnika czy innego specjalisty jest niemożliwe albo utrudnione, może prowadzić do krytycznych konsekwencji w ich życiu osobistym, jak i w życiu społecznym.

Housing Rights Watch i European Federation of National Organisations Working with the Homeless (FEANTSA), europejskie organizacje pozarządowe zajmujące się rozwiązywaniem problemu bezdomności przygotowały dokument o nazwie Karta Praw Osób Bezdomnych, który zawiera szereg zobowiązań organów władz publicznych do przestrzegania podstawowych praw osób dotkniętych bezdomnością.

Organy samorządu terytorialnego mają do dyspozycji służby, przy pomocy których są w stanie wyegzekwować obowiązki publiczne. Karta Praw Osób Bezdomnych jest dobrowolną deklaracją gminy, że obowiązujące na jej terenie procedury, będą zgodne z zapisami Karty, której zalecenia znajdą swoje odbicie w praktyce działalności pracowników samorządowych i podmiotów działających na ich zlecenie.

Wyrazem zobowiązania do poszanowania praw osób, które doświadczają bezdomności przez Miasto Gdańsk jest przyjęcie w dniu 27 lutego 2020 roku na mocy Uchwały Rady Miasta Gdańska Nr XX/532/20 Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych. Składa się ona z jedenastu punktów, w których realizacja działań została opisana przez realizatorów – podmioty i jednostki miejskie w Gdańsku.

II. Prawa osób bezdomnych:

1. Prawo osoby w bezdomności do wyjścia z bezdomności.

Punkt I Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych mówi: „Najważniejszym prawem osoby w kryzysie bezdomności jest prawo do wyjścia z bezdomności. Usługi umożliwiające dostęp do odpowiednich rozwiązań opartych na mieszkaniach muszą być dostępne dla wszystkich doświadczających bezdomności. Władze Miasta, we współpracy z właściwymi organami władzy publicznej, będą działać na rzecz zapewnienia takiej liczby rozwiązań mieszkaniowych, która pozwoli zaspokoić istniejące potrzeby mieszkaniowe.”.

W Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie (dalej: MOPR) motywuje się osoby w bezdomności do zwiększania samodzielności poprzez uruchomienie ich własnych zasobów, aż do usamodzielnienia się tj. opuszczenia systemu wsparcia instytucjonalnego. W sferze usamodzielniania się osoby wychodzące z bezdomności mają możliwość zamieszkania w mieszkaniu wspomagany lub w mieszkaniu ze wsparciem w ramach Gdańskiego Programu Mieszkalnictwa Społecznego. Jednym z narzędzi pracy w procesie usamodzielniania jest projekt „Housing First – najpierw mieszkanie”, w ramach którego miasto Gdańsk zapewnia indywidualne mieszkania osobom pozostającym od wielu lat w bezdomności ulicznej, uzależnionym i z zaburzeniami psychicznymi, bez warunku wstępnego w postaci abstynencji lub leczenia się. W mieszkaniach zapewniane jest szerokie interdyscyplinarne całodobowe wsparcie m.in. pracownika socjalnego, lekarza, psychologa, terapeutę i asystentów.

Tabela 1. Liczba mieszkań, liczba miejsc w mieszkaniach oraz liczba osób w bezdomności korzystających z mieszkań wspomaganych, ze wsparciem oraz w ramach projektu „Housing First - najpierw mieszkanie” w okresie I 2020-VI 2022, źródło: MOPR

Rodzaj mieszkań	2020 rok	2021 rok	I-VI 2022 rok
mieszkania wspomagane:			
liczba mieszkań wspomaganych	7	6	6
liczba miejsc w mieszkaniach wspomaganych	34	31	31
liczba osób korzystających	58	52	29
mieszkania ze wsparciem:			
liczba osób korzystających	14	17	19
program „Housing First – najpierw mieszkanie”:			
liczba osób uczestniczących	11	11	12

Osobom w bezdomności przekazywano informacje w zakresie oferty wychodzenia z bezdomności w oparciu o mieszkania poprzez pracowników socjalnych i opiekunów zatrudnionych w placówkach dla osób w bezdomności, a w przypadku osób przebywających w miejscach niemieszkalnych bezpośrednio przez streetworkerów lub za pomocą rozdawanych ulotek informacyjnych. Informacje umieszczano także na tablicach ogłoszeniowych w placówkach dla osób w bezdomności.

2. Prawo osoby w bezdomności do godnego tymczasowego schronienia.

Punkt II Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych stanowi: *W sytuacji, gdy niemożliwe jest niezwłoczne zapewnienie mieszkania każdej osobie doświadczającej bezdomności należy zagwarantować każdej osobie dostęp do tymczasowego schronienia, zgodnego z obowiązującymi standardami. Władze Miasta zobowiązują się współpracować z innymi właściwymi organami publicznymi na rzecz zapewnienia takiej liczby miejsc tymczasowego schronienia, która wystarczy dla wszystkich potrzebujących, tak aby nikt nie musiał spać bez dachu nad głową ani bez własnego łóżka.*

Każda osoba w bezdomności otrzymuje ofertę zapewnienia tymczasowego schronienia. Informacja na temat możliwości uzyskania tymczasowego schronienia jest przekazywana osobom w bezdomności przebywającym w przestrzeni publicznej przez streetworkerów Towarzystwa Pomocy im. św. Brata Alberta Koło Gdańskie i pracowników socjalnych MOPR. Informacja znajduje się również na stronie Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Gdańsku www.mopr.gda.pl w zakładce „Osoby w bezdomności”.

Wszystkie miejsca w placówkach dla osób w bezdomności mają charakter tymczasowego schronienia i nie mogą być miejscem docelowym. Wśród placówek dostępnych dla osób w bezdomności w Gdańsku funkcjonują placówki przeznaczone na pobyt interwencyjny oraz pobyt tymczasowy. Obecnie Gdańsk dysponuje odpowiednią liczbą miejsc w placówkach zapewniających tymczasowe schronienie wszystkim osobom potrzebującym. Miasto obecnie stoi przed dużym wyzwaniem dotyczącym standardów usług w placówkach osób w bezdomności. Z dniem 1 stycznia 2024 roku, gdy wejdą w życie przepisy zobowiązujące do wdrożenia standardów zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2018 roku w sprawie minimalnych standardów noclegowni, schronisk dla osób bezdomnych, schronisk dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi i ogrzewalni. Na podstawie art. 18 ustawy z dnia 16 listopada 2022 roku o systemie teleinformatycznym do obsługi niektórych umów przedłużono termin wprowadzania standardów wykazanych w ww. Rozporządzeniu do dnia 31 grudnia 2023 roku. Rozporządzenie to wprowadza standardy dotyczące zatrudnienia w placówkach dla osób bezdomnych: w noclegowni zapewnienie opieki przez co najmniej 1 opiekuna na nie więcej niż 50 osób, w schroniskach dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi zapewnienie opieki przez co najmniej 1 opiekuna na nie więcej niż 15 osób. Wprowadzone zostały również standardy techniczne dotyczące budynków. Rozporządzenie ustala m.in. maksymalną liczbę miejsc w placówkach: do 100 miejsc w noclegowniach i 80 miejsc w schroniskach, liczbę urządzeń sanitarnych przypadających na 1 osobę oraz liczbę pralek i suszarek elektrycznych przypadających na 1 osobę przebywającą w placówce. Celem dostosowania do określonych w Rozporządzeniu standardów należy przeprowadzić szereg prac remontowych w budynkach. Aktualnie trwa remont jednego ze schronisk. Jednakże remontów wymagają również inne placówki, aby dostosować je do wprowadzanych standardów. Dodatkowym zagrożeniem jest konieczność znalezienia nowych lokalizacji dla usług realizowanych w schronisku ul. Starowiślna 3 i noclegowni ul. Żagłowa 3. Po wprowadzeniu standardów, z dniem 1 stycznia 2024 roku zmniejszeniu ulegnie liczba dostępnych miejsc w obecnych lokalizacjach o minimum 124 miejsca. Zatem z uwagi na ograniczenia maksymalnej liczby miejsc w placówkach do: 100 w noclegowniach i 80 w schroniskach, brakujące miejsca należy uzupełnić nowymi miejscami w dwóch nowych placówkach. Z uwagi na konieczność przeniesienia usług z lokalizacji przy ul. Żagłowa 3 i ul. Starowiślna 3 zasadne jest, by nowa baza lokalowa w sposób maksymalny zabezpieczyła nie tylko brakujące miejsca wynikające

z wprowadzanych standardów, ale i miejsca niezbędne do przeniesienia usług z powyższych lokalizacji. W przypadku braku nowych lokalizacji dla powyższych placówek oraz po wprowadzeniu standardów ilościowych Gmina Miasta Gdańska utraci ze swoich zasobów 268 miejsc.

Tabela 2. Liczba placówek, miejsc statutowych oraz liczba osób w bezdomności z nich korzystających w okresie I 2020- VI 2022, źródło: MOPR

Rodzaj placówek	2020 rok	2021 rok	I-VI 2022 rok
pobyt interwencyjny:			
noclegowania niskoproęgowa (do 2020 roku) / ogrzewalnia (od 2021 roku - po zakończenu umowy nazwa dostosowana do zapisów ustawy o pomocy społecznej):			
liczba placówek	1	1	1
liczba miejsc statutowych	30	30	30
liczba osób korzystających	331	364	215
pobyt tymczasowy:			
noclegowanie:			
liczba placówek	3	2	2
liczba miejsc statutowych	134	115	115
liczba osób korzystających	277	242	181
schroniska:			
liczba placówek	3	4	4
liczba miejsc statutowych	209	367	367
liczba osób korzystających	302	433	386
schroniska z usługami opiekuńczymi:			
liczba placówek	0	2	3
liczba miejsc statutowych	0	100	150
liczba osób korzystających	0	26	35
domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży:			
liczba placówek	2	2	2
liczba miejsc statutowych	62	62	62
liczba osób korzystających	96	87	63

3. **Prawo osoby w bezdomności do korzystania z przestrzeni publicznej i swobodnego poruszania się w niej na takich samych warunkach, jakie odnoszą się do innych mieszkańców.**

Zgodnie z punktem III Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych: *Osoby doświadczające bezdomności mają prawo do korzystania z przestrzeni publicznej oraz do swobodnego poruszania się w niej, nie doznając w tym zakresie większych ograniczeń niż te, które odnoszą się do całości społeczeństwa.*

Instytucje i ich pracownicy świadczące usługi na rzecz społeczeństwa szanują prawo do równego traktowania wszystkich ludzi.

Funkcjonariusze Policji stoją na stanowisku, iż osoby doświadczające bezdomności mają prawo do korzystania z przestrzeni publicznej oraz do swobodnego poruszania się w niej nie doznając w tym zakresie większych ograniczeń niż te, które odnoszą się do całości społeczeństwa. Inicjatywą własną gdańskich policjantów jest ścisła współpraca ze streetworkerami Towarzystwa im. św. Brata Alberta

w zakresie niesienia szeroko rozumianej pomocy osobom w bezdomności, zapobiegania sytuacjom zagrażającym ich życiu i zdrowiu, w szczególności zgonom z wychłodzenia. W roku 2022 odbyło się 16 patroli w terenie, w których uczestniczyli policjanci i streetworkerzy. Komenda Miejska Policji (dalej: KMP, Policja) w Gdańsku w latach 2020-2022 otrzymała jedynie jedną skargę na czynności funkcjonariuszy Policji wobec osoby w bezdomności w zakresie nakazu opuszczenia lokalu przez osobę nieuprawnioną do przebywania w nim. Powyższa skarga została uznana za bezzasadną.

Dane Straży Miejskiej (dalej: SM) wskazują na występowanie wielu interwencji związanych z osobami w bezdomności, w szczególności dotyczyły one przewożenia osób w bezdomności do schronisk i Pogotowia Socjalnego Osób Nietrzeźwych. W jednostkowych przypadkach były trudności z przekazaniem do ww. placówek osób bezdomnych z niepełnosprawnością. Podczas licznych interwencji funkcjonariusze SM nie stwierdzali znamion wykroczenia i pozostawiali te osoby na wolności. W wielu przypadkach osoby w bezdomności same odmawiały przyjęcia pomocy.

Tabela 3. Liczba interwencji związanych z faktem przebywania osób w bezdomności w przestrzeni publicznej, źródło: Straż Miejska

Interwencje związane z faktem przebywania osób w bezdomności w przestrzeni publicznej, w tym:	2020 rok	2021 rok	2022 rok
liczba interwencji w stosunku do osób w bezdomności ogółem	1 642	1 940	1 823
liczba osób przewiezionych przez SM do Pogotowia Socjalnego dla Osób Nietrzeźwych	568	679	668
liczba osób odwiezionych przez SM do schroniska	15	36	27
liczba interwencji, w których stwierdzono brak znamion wykroczenia oraz odmówiono przyjęcia pomocy	1 059	1 225	1 128

Według informacji uzyskanych z Zarządu Transportu Miejskiego w Gdańsku (dalej: ZTM), wszystkich uczestników przejazdów zbiorowych realizowanych pojazdami komunikacji miejskiej obowiązują przepisy, wprowadzone Uchwałą Rady Miasta Gdańska Nr XLVII /1408/18 z dnia 25 stycznia 2018 roku w sprawie przepisów porządkowych związanych z przewozem osób i bagażu ręcznego pojazdami gminnego transportu zbiorowego na terenie obsługiwanym przez komunikację miejską organizowaną przez miasto Gdańsk. Zgodnie z tymi przepisami prowadzący pojazd może odmówić przewozu osób:

1. nietrzeźwych i zachowujących się nieodpowiednio,
2. które ze względu na chorobę albo z innych powodów są niebezpiecznie lub uciążliwe dla innych pasażerów,
3. mogących zabrudzić innych pasażerów,
4. wzbudzających odrazę brudem lub niechlujstwem.

Kierowca lub motorniczy ma prawo wyprosić z pojazdu kogoś, kto nie stosuje się do przepisów porządkowych. W razie odmowy kierujący prosi o pomoc nadzór ruchu właściwy dla danego operatora. Jeśli osoba, wobec której podejmowana jest interwencja stawia opór, na miejsce może zostać wezwana Policja. Zanieczyszczony przez osobę w bezdomności pojazd poddawany jest czyszczeniu. ZTM nie prowadzi statystyki zdarzeń tego typu, gdyż incydenty są sporadyczne. Problemy wynikające z niepoprawnego zachowania się w pojazdach częściej dotyczą osób niestabilnych emocjonalnie. Nie ma oddzielnych przepisów w sprawie osób w bezdomności i nie dotyczą ich żadne dodatkowe ograniczenia. Jednak wobec tej grupy częściej może zachodzić

konieczność stosowania wyżej wymienionych przepisów porządkowych ze względu na ich higienę osobistą.

4. Prawo osoby w bezdomności do równego traktowania wszystkich ludzi, niedyskryminujące osób niemających domu.

Według punktu IV Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych: *Władze Miasta zobowiązują się zapewnić, by pracownicy świadczący usługi szanowali prawo do równego traktowania wszystkich ludzi, nie dyskryminując osób niemających domu.*

W Urzędzie Miejskim w Gdańsku (dalej: UMG) w ramach warsztatów i wykładów z zakresu równego traktowania i niedyskryminowania realizowane były następujące szkolenia:

1. moduły w czasie służby przygotowawczej dla nowych pracowników i pracownic: Model na rzecz Równego Traktowania, Model Integracji Imigrantów, Edukacja gwarancją dostępności, Działania w ramach realizacji polityki senioralnej w Gdańsku,
2. „Współpraca i obsługa osób z niepełnosprawnością”.

Liczba pracowników, którzy uczestniczyli w szkoleniach w ramach służby przygotowawczej wyniosła: w 2020 roku - 88 osób; w 2021 roku - 102 osoby; w I półroczu 2022 roku - 41 osób. W styczniu 2020 roku pracownicy Urzędu zostali zapoznani z treścią projektu Karty Praw Osób Bezdomnych - przed przedłożeniem jej pod obrady Rady Miasta Gdańska. W 2021 roku przeprowadzono szkolenie pt. „Przeciwdziałanie mobbingowi i dyskryminacji w miejscu pracy”, w którym uczestniczyło 1 021 pracowników Urzędu. Ponadto w ramach projektu realizowanego z zewnętrznych środków we współpracy ze Stowarzyszeniem na rzecz Osób LGBT Tolerado prowadzone były warsztaty z obsługi klienta LGBT+ dla instytucji pomocy społecznej, spraw obywatelskich i wsparcia psychologicznego. W powyższych działaniach szkoleniowych Karta Praw Osób Bezdomnych nie była wprost przywoływana. Dodatkowo w ramach kampanii społecznej „Gdańsk Miastem Równości”, obok sześciu przesłanek dyskryminacyjnych, pojawiła się również „sytuacja społeczno-ekonomiczna”. W zakresie tego obszaru kampania informuje o instytucjach realizujących wsparcie dla osób w bezdomności. Wśród minigrantów dla organizacji pozarządowych realizowanych w ramach Gdańskiego Funduszu Równości jeden z wybranych do dofinansowania projektów dotyczył prowadzenia warsztatów z zakresu streetworkingu dla przedstawicieli/ek Rad Dzielnic i uwzględniał tematy potrzeb osób w bezdomności.

W latach 2020-2022 w MOPR odbywały się szkolenia w zakresie równego traktowania i niedyskryminowania:

1. szkolenie dla nowo zatrudnionych pracowników „Witaj w MOPR – Polityka antymobbingowa, Model Równego Traktowania”,
2. „Droga do równości. Wzmocnienie kompetencji na rzecz równego traktowania”,
3. „Standardy obsługi przyjazne osobom LGBT+”,
4. „Uprawnienia osób z niepełnosprawnościami.”

Kierownicy komórek organizacyjnych MOPR podczas szkolenia zapoznali się z treścią uchwalonej Karty Praw Osób Bezdomnych oraz okolicznościami i zasadnością przyjęcia Karty, a także potrzebą i możliwościami przestrzegania zasad Karty w praktyce. Wiedzę tę następnie przekazali podległym pracownikom. W 2021 roku wśród pracowników MOPR została rozpowszechniona pisemna informacja dotycząca uchwalenia Karty Praw Osób Bezdomnych jako decyzji władz Miasta

o zapewnieniu równego traktowania osobom w bezdomności – w myśl konstytucyjnego prawa do wolności i godności wszystkich ludzi oraz zgodnie z polityką Miasta Gdańska i wypracowanym Modelem Równego Traktowania. Wraz z informacją udostępniono tekst Karty. Dodatkowo, w 2022 roku wśród pracowników MOPR w Gdańsku zostały rozpowszechnione materiały informacyjne dotyczące ryzyka wystąpienia kryzysu bezdomności wśród osób LGBT+ wraz z informacją o prowadzonym przez Stowarzyszenie na rzecz Osób LGBT Tolerado mieszkaniu interwencyjnym.

5. Prawo do posiadania adresu korespondencyjnego.

Punkt V Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych stanowi: *Osoby w kryzysie bezdomności często doświadczają naruszeń swoich praw, z uwagi na to, że nie są one w stanie podać swojego adresu korespondencyjnego. Władze Miasta zobowiązują się zapewnić osobom doświadczającym bezdomności możliwość korzystania z adresu korespondencyjnego, jeżeli taka forma pomocy jest im niezbędna.*

Osoby w bezdomności ze względu na fakt, iż nie mogą podać swojego adresu, gdyż nie posiadają własnego mieszkania, mogą używać adresu korespondencyjnego komórki MOPR zajmującej się reintegracją i profilaktyką osób w bezdomności albo skorzystać z usługi Poste Restante. Zarówno streetworkerzy jak i pracownicy socjalni w trakcie patrolowania miejsc niemieszkalnych przekazują informacje osobom w bezdomności przebywającym w tych miejscach o możliwości uzyskania adresu do korespondencji w przypadku, gdy go nie posiadają. Wypracowano 2 ścieżki:

1. osoba w bezdomności poprzez pracownika socjalnego składa oświadczenie i upoważnienie do odbioru korespondencji przechowywane w aktach osobowych wskazujące adres komórki MOPR jako swój adres korespondencyjny. Po otrzymaniu korespondencji pracownik telefonicznie informuje osobę o tym fakcie. W przypadku, gdy osoba nie posiada telefonu ustalany jest inny sposób przekazania informacji. Z tej opcji skorzystała tylko 1 osoba od stycznia 2020 roku do czerwca 2022 roku,
2. osoba w bezdomności nieposiadająca własnych środków finansowych może zwrócić się o pomoc do pracownika socjalnego z wnioskiem o wypłatę zasiłku celowego na pokrycie kosztów usługi Poste Restante. Z tej opcji skorzystały 2 osoby od stycznia 2021 roku do czerwca 2022 roku.

6. Prawo dostępu osoby w bezdomności do podstawowych, publicznie dostępnych, urządzeń sanitarnych: bieżącej wody, pryszniców i toalet.

Punkt VI Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych mówi: *Władze Miasta zobowiązują się zapewnić prawo dostępu do podstawowych, publicznie dostępnych, urządzeń sanitarnych: bieżącej wody (kranów z wodą pitną), pryszniców i toalet umożliwiających utrzymanie poziomu higieny gwarantującego zachowanie godności człowieka.*

Osoby w bezdomności mają możliwość korzystania z ogólnodostępnych kranów (zdrojów) z wodą pitną. Według danych Gdańskiej Infrastruktury Wodociągowo-Kanalizacyjnej (dalej: GIWK), obecnie w Gdańsku funkcjonuje 35 publicznych źródeł wody pitnej, z której mogą korzystać bezpłatnie wszyscy mieszkańcy Gdańska oraz osoby tu przebywające. Źródła są uruchamiane w okresie wiosennym i letnim od maja do października każdego roku. Za eksploatację źródeł odpowiadają Gdańskie Wodociągi Sp. z o.o.

Osoby w bezdomności mają dostęp do toalet publicznych znajdujących się w różnych lokalizacjach miasta, głównie w Śródmieściu i w dzielnicy Wrzeszcz. Według danych Gdańskich Nieruchomości Miasto Gdańsk dysponuje 12 toaletami publicznymi, czynnymi całorocznie (7 lokalizacji) bądź sezonowo (5 lokalizacji), w zależności od ich przeznaczenia. Szalety są:

1. samoobsługowe czynne całodobowo;
2. obsługiwane przez zatrudnionych pracowników w godzinach 8.00-22.00 w sezonie letnim i w godzinach 9.00-18.00 poza sezonem w zależności od lokalizacji.

W toaletach znajduje się 60 kabin, 27 pisuarów oraz 1 natrysk przy ul. Srebrniki 12.

W ramach dostępu osób bezdomnych do urządzeń sanitarnych w Gdańsku funkcjonuje 1 łaźnia, z której osoby w bezdomności przebywające w miejscach niemieszkalnych miały możliwość skorzystania przez 3 godziny dziennie od poniedziałku do piątku.

Tabela 4. Liczba kąpieli w łaźni, źródło: MOPR

Usługi w łaźni:	2020 rok	2021 rok	I-VI 2022 rok
liczba kąpieli w łaźni ogółem	1 196	620	228
liczba osób korzystających z kąpieli	117	108	72
liczba osób korzystających z odwszawiania	300	50	15
liczba osób korzystających z wymiany odzieży	320	115	46

7. Prawo osoby w bezdomności do usług ratujących życie: pomocy społecznej, służby zdrowia, policji i straży pożarnej.

Zgodnie z zapisem Punktu VII Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych osoby w bezdomności mają: *Prawo do usług ratujących życie: pomocy społecznej, służby zdrowia, policji i straży pożarnej na takich samych warunkach, jak w przypadku pozostałych mieszkańców, bez dyskryminacji ze względu na sytuację mieszkaniową lub wygląd zewnętrzny.*

W Gdańsku realizowane są usługi ratujące życie dla osób w bezdomności - pomoc społeczna, służba zdrowia, policja, straż pożarna – na takich samych zasadach jak dla wszystkich mieszkańców.

Funkcjonariusze Policji stoją na stanowisku, iż osoby w bezdomności mają pełne prawo do usług ratujących życie: pomocy społecznej, służby zdrowia, policji i straży pożarnej na takich samych warunkach, jak w przypadku pozostałych mieszkańców, bez dyskryminacji ze względu na sytuację mieszkaniową lub wygląd zewnętrzny.

Według informacji Państwowej Straży Pożarnej (dalej: PSP) udziela ona pomocy każdemu jednakowo w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia bez względu na stan społeczny, majątkowy, wyznanie religijne, narodowość, podglądy polityczne, orientację seksualną, wiek i płeć.

Pracownicy MOPR wskazują, że najczęściej pojawiające się trudności w pomocy osobom w bezdomności to:

1. odmowy osób w bezdomności na zgodę na leczenie,
2. zaburzenia psychiczne osób w bezdomności, na skutek których pozostają one w przestrzeni publicznej; służby odmawiają zastosowania art. 23. ustawy o ochronie zdrowia

psychicznego z dnia 19 sierpnia 1994 roku o przyjęciu osoby chorej psychicznie do szpitala bez jej zgody,

3. brak miejsc dla osób w bezdomności po zakończonej hospitalizacji oczekujących na orzeczenie sądu opiekuńczego o skierowaniu do Domu Pomocy Społecznej (dalej: DPS),
4. przypadki zaniechania przez Zespoły Ratownictwa Medycznego (dalej: ZRM) udzielenia pomocy w postaci przewiezienia do szpitala, w szczególności osób pod wpływem alkoholu, osób z ciężkimi odleżynami, osób nie mogących się poruszać samodzielnie, leżących na ulicy. Według ZRM pacjent nie wymaga hospitalizacji, lecz dożywienia,
5. brak dostępu do usług medycznych ze względu na higienę osobistą osób w bezdomności,
6. z uwagi na brak dochodu niedostępne miejsca dla osób w bezdomności wymagających całodobowej opieki w Zakładach Opiekuńczo-Lecznicznych (dalej: ZOL),
7. wielomiesięczne oczekiwanie na miejsce w ZOL - osoby w bezdomności wymagające całodobowej opieki, których stan zdrowia nie pozwala na przyjęcie do placówki dla osób w bezdomności pozostają w szpitalach - powoduje to:
 - a. próby transportu ze szpitali do placówek dla osób w bezdomności bez wcześniejszego ustalenia osób, których stan zdrowia nie pozwala na pobyt w tych placówkach i odsyłanie tych osób ponownie do szpitala,
 - b. wydawanie zaświadczeń przez lekarzy o możliwości pobytu w placówce dla osób w bezdomności osób, które wymagają usług w zakresie świadczonej przez jednostki całodobowej opieki: zakład opiekuńczo-leczniczy lub zakład pielęgnacyjno-opiekuńczy (dalej: ZPO), o których mowa w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych – brak gwarancji właściwej opieki powoduje zagrożenie dla zdrowia i życia tych osób.

Odmienne jest stanowisko Szpitalnych Oddziałów Ratunkowych w Gdańsku działających w ramach Copernicus Podmiot Leczniczy Sp. z o.o. oraz Klinicznego Oddziału Ratunkowego Uniwersyteckiego Centrum Klinicznego w Gdańsku (dalej: oddział ratunkowy, OR). Wśród problemów związanych z pomocą osobom w bezdomności wymieniają:

1. niewystarczającą liczbę miejsc w schroniskach świadczących usługi opiekuńcze, co skutkuje wydłużonym czasem pobytu pacjenta na OR, gdy nie ma wskazań do hospitalizacji,
2. niewystarczającą liczbę placówek i ośrodków interwencyjnych dla osób w bezdomności po zakończonej hospitalizacji; w tych przypadkach, z przyczyn socjalnych, pacjenci oczekują na oddziale w ZOL,
3. finansowanie usług wykonywanych na rzecz osób w bezdomności - z powodu braku ubezpieczenia zdrowotnego tych osób i powstanie należności za udzielenie świadczenia medyczne oraz małą zdolność egzekucji tych należności, podmioty lecznicze ponoszą straty,
4. kierowanie do OR lub samodzielne zgłaszanie się osób w bezdomności bez obostrzeń dotyczących abstynencji alkoholowej, pacjenci ci nie są w stanie zagrożenia zdrowotnego - oddział ratunkowy stanowi dla nich jedynie miejsce osiągnięcia stanu klinicznej trzeźwości.

Pomimo powyższych trudności udzielanie świadczeń medycznych przez oddziały ratunkowe jest realizowane na zasadach równości wszystkich pacjentów. Wynika to z zasad wykonywania zawodów medycznych i innych aktów prawnych regulujących działanie jednostek medycznych. W 2022 roku 156 osób w bezdomności, którym udzielono pomocy w Szpitalnym Oddziale Ratunkowym znalazło miejsce w odpowiedniej placówce pomocy społecznej.

8. Prawo osoby w bezdomności do udziału w wyborach i związanego z tym wpisania do rejestru wyborców oraz otrzymania niezbędnych dokumentów.

Według punktu VIII Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych osoby w bezdomności mają: *Prawo do udziału w wyborach i związanego z tym wpisania do rejestru wyborców oraz otrzymania niezbędnych dokumentów umożliwiających potwierdzenie tożsamości podczas głosowania w wyborach, bez dyskryminacji ze względu na sytuację mieszkaniową.*

Osoby w bezdomności, tak jak każdy pełnoletni obywatel Polski niepozbawiony praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu i praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu oraz nie jest osobą ubezwłasnowolnioną prawomocnym orzeczeniem sądu, ma prawo uczestniczenia w wyborach zgodnie z Art. 10 Kodeksu wyborczego z 9 grudnia 2022 roku. Osoby w bezdomności informowane są przez pracowników socjalnych o możliwości wpisania do rejestru wyborców oraz otrzymania niezbędnych dokumentów umożliwiających potwierdzenie tożsamości podczas głosowania w wyborach. Organizacje pozarządowe kontaktują się z Urzędem Miejskim w Gdańsku celem organizacji spotkań w placówkach przed wyborami. Osoby w bezdomności na swój wniosek mogą zostać wpisane do stałego rejestru wyborców Miasta Gdańska oraz mają prawo każdorazowo przy wyborach dopisania się do spisu wyborców. W 2020 roku do rejestru wyborców na wniosek wpisana została 1 osoba nigdzie niezamieszkała. W roku 2021 i I półroczu 2022 roku nie wpłynął żaden wniosek.

9. Prawo osoby w bezdomności do ochrony danych osobowych.

Punkt IX Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych stanowi, że osoby w bezdomności mają: *Prawo do ochrony danych osobowych, zgodnie z obowiązującymi przepisami.*

Osoby w bezdomności mają prawo do ochrony danych osobowych poprzez przetwarzanie danych osobowych wyłącznie za zgodą tych osób i jedynie w celu świadczenia usług na ich rzecz. Zgodnie z obowiązującym prawem każda osoba w bezdomności obejmowana wsparciem informowana jest o przysługujących jej prawach związanych z ochroną danych osobowych.

Urząd Miejski w Gdańsku przy realizacji zadań na bieżąco informuje o przetwarzaniu danych osobowych swoich klientów. Informacje te są ogólnodostępne na każdym stanowisku obsługi, zaś przy załatwianiu spraw korespondencyjnie klauzula RODO załączana jest do pisma.

W MOPR osoba w bezdomności zostaje zapoznana z Klauzulą informacyjną – pomoc społeczna zgodnie z art. 13 ust 1 i 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych (dalej: RODO). Klient składa również oświadczenie o wyrażeniu zgody na przetwarzanie danych osobowych dla celów pomocy społecznej przed rozpoczęciem zbierania jego danych przez pracownika socjalnego.

10. Prawo osoby w bezdomności do prywatności.

Zgodnie z zapisem Punktu X Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych: *Prawo do prywatności musi być szanowane i chronione w najszerszym możliwym zakresie we wszystkich miejscach, w których przebywają i zamieszkują osoby doświadczające bezdomności, z wyłączeniem sytuacji zagrażających*

bezpieczeństwu innych osób. Władze Miasta zobowiązują się dążyć do pełnej realizacji tego prawa we wszystkich udostępnianych oraz nadzorowanych przez siebie miejscach tymczasowego schronienia.

Zgodnie z Art. 47 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”. W każdej placówce zapewniającej całodobowe wsparcie osobom w bezdomności przygotowane są odrębne miejsca do realizacji spotkań zapewniających prywatność oraz warunki do przechowywania rzeczy prywatnych. Osoby w bezdomności mają do dyspozycji indywidualne szafki, w których przechowują prywatne rzeczy. Rozmowy pracowników socjalnych z klientami odbywają się indywidualnie w zamkniętym pomieszczeniu.

11. Prawo osoby w bezdomności do podejmowania czynności niezbędnych do przetrwania.

Według punktu XI Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych osoba w bezdomności ma: *Prawo do podejmowania czynności niezbędnych do przetrwania (w granicach prawa). Dążąc do tego, by nikt nie był zmuszony do podejmowania takich czynności uznajemy, że praktyki te same w sobie nie powinny być kryminalizowane.*

Miasto Gdańsk, w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi, stworzyło szereg miejsc, gdzie osoby potrzebujące mogą nieodpłatnie skorzystać z posiłków, odzieży, pomocy prawnej i innych form wsparcia. Są to m.in. punkty wydawania odzieży, jadłodajnie, sklepy społeczne, nieodpłatne punkty pomocy prawnej. Dla osób skrajnie wykluczonych zamieszkujących w przestrzeni publicznej dodatkowo w okresie jesienno-zimowym MOPR przy współpracy z Gdańskimi Autobusami i Tramwajami realizował wsparcie w ramach przedsięwzięcia Autobus SOS. W zakresie pomocy mobilnej osoby w bezdomności miały dostęp do m.in. usług ratownika medycznego, pracownika socjalnego lub streetworkera, zapewniono gorący posiłek i ciepłą odzież.

Mimo tej pomocy, osoby w bezdomności uciekają się do żebractwa, czyli proszą w miejscu publicznym o dobrowolne wsparcie materialne bez oferowania czegokolwiek w zamian np. towaru lub usługi. Żebranie nie jest karalne poza przypadkami przedstawionymi w Art. 58 § 1 i § 2 ustawy Kodeks wykroczeń dotyczącymi m.in. żebrania w sposób natarczywy i oszukańczy. Według danych Komendy Miejskiej Policji w Gdańsku liczba podjętych interwencji związanych z żebractwem wynosiła: w 2020 roku – 14, w 2021 roku – 22, w okresie I-VI 2022 roku – 5. Liczba interwencji Straży Miejskiej dotyczących osób żebrzących była wyższa i wynosiła: w 2020 roku – 70, w 2021 roku – 88, w 2022 roku – 108.

III. Podsumowanie i rekomendacje.

Osoby w bezdomności są jedną z najbardziej wykluczonych grup społecznych w społeczeństwie. Mają takie same prawa jak każdy obywatel, ale w praktyce mają utrudnioną możliwość korzystania z tych praw. Przyjęcie Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych jest wyrazem zobowiązania poszanowania praw tych osób przez Miasto Gdańsk.

Pozycja osoby w bezdomności jest zróżnicowana w zależności od instytucji, która ma z nią do czynienia. Należy stale podnosić świadomość pracowników samorządowych i podmiotów działających na ich zlecenie na temat pomocy dla tych osób oraz poszanowania ich godności i

niedyskryminowania. Zaleca się kontynuację szkoleń i warsztatów w celu teoretycznego i praktycznego przygotowania kadr do wsparcia osób w bezdomności.

Pracownicy pomocy społecznej dostrzegając problem bezdomności starają się go rozwiązać zapewniając osobom w bezdomności tymczasowe schronienie bądź motywując je do zwiększania samodzielności poprzez możliwość zamieszkania w mieszkaniu wspomagany lub w mieszkaniu ze wsparciem. Zaleca się pracę w nurcie deinstytucjonalizacji poprzez zwiększenie liczby tych mieszkań oraz rozwój usług mieszkalnictwa dla osób długotrwale bezdomnych. Ze względu na strukturę osób w bezdomności zasadne jest stworzenie bazy lokalowej dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami o niskich kompetencjach społecznych, uzależnionych od alkoholu.

Obecnie Gdańsk dysponuje odpowiednią liczbą miejsc w placówkach zapewniających tymczasowe schronienie wszystkim osobom potrzebującym. Sytuacja ulegnie zmianie, gdy wejdą w życie nowe standardy noclegowni, schronisk dla osób bezdomnych, schronisk dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi i ogrzewalni. Dostosowanie się do ww. standardów spowoduje zmniejszenie obecnych zasobów. Miasto Gdańsk obowiązane jest do przeprowadzenia szeregu prac remontowych w licznych placówkach i do budowy nowych. Istnieje także potrzeba stworzenia ogrzewalni dla kobiet. Zalecane jest zapewnienie realizacji przedstawionych powyżej działań.

Pracownicy organizacji pozarządowych współpracujących na rzecz osób doświadczających bezdomności na terenie Gdańska posiadają wystarczające doświadczenie i kompetencje merytoryczne do realizacji powyższych wyzwań. Budujące jest, że liczba organizacji współpracujących stale wzrasta.

Dostęp osób w bezdomności do urządzeń sanitarnych w przestrzeni publicznej jest niewystarczający. Źródła z wodą pitną funkcjonują w okresie wiosennym i letnim, działa łaźnia, brakuje toalet publicznych - obecnie są one umiejscowione głównie w reprezentacyjnych dzielnicach Gdańska. Zaleca się zapewnienie dostępu do odpowiedniej infrastruktury sanitarnej dla osób w bezdomności.

W Gdańsku wypracowano ścieżki używania adresu do korespondencji dla osób w bezdomności w przypadku, gdy go nie posiadają. Pracownicy pomocy społecznej przygotowani są do świadczenia tego typu usług, jednak nie są one zbyt często wykorzystywane. Zaleca się przygotowanie kampanii informacyjnej, za pośrednictwem np. Autobusu SOS, dzięki której osoby w bezdomności miałyby możliwość dowiedzenia się szczegółów w zakresie usługi adresu korespondencyjnego.

Instytucje i ich pracownicy świadczące usługi na rzecz społeczeństwa szanują prawo do równego traktowania wszystkich ludzi. Osoby w bezdomności mają prawo do korzystania z przestrzeni publicznej oraz do swobodnego poruszania się w niej. Statystyki miejskie nie wskazują na problemy związane z bezdomnością. Policjanci nie podejmują interwencji wobec osób w bezdomności nie mających związku z zakłócaniem porządku oraz z ratowaniem życia i zdrowia. Inaczej sytuacja wygląda w Straży Miejskiej. Z jej danych wynika, iż funkcjonariusze podejmują zdecydowanie częściej interwencje związane z faktem przebywania osób w bezdomności w przestrzeni publicznej. Podobnie wygląda sytuacja w przypadku żebractwa. Straż Miejska podejmuje zasadniczo więcej interwencji niż Policja w stosunku do osób żebrzących.

W Gdańsku zauważalny jest spór kompetencyjny dotyczący wsparcia medycznego i pielęgnacyjnego osób bezdomnych przebywających w przestrzeni publicznej, w tym usług

w zakresie psychiatrii ulicznej. Osoby w bezdomności, przebywające w miejscach niemieszkalnych, których zachowanie może świadczyć o zaburzeniach psychicznych i stanowi w ocenie pracownika socjalnego realne zagrożenie dla ich zdrowia i życia, w ocenie pracowników medycznych takiego nie stanowi. Tym samym brak jest podstaw do zastosowania art. 23. ustawy o ochronie zdrowia psychicznego z dnia 19 sierpnia 1994 roku o przyjęciu osoby chorej psychicznie do szpitala bez jej zgody. W efekcie pracownicy socjalni składają do Sądu Opiekuńczego wnioski o leczenie psychiatryczne bez zgody. Postępowanie nastręcza jednak sporo problemów proceduralnych, w tym najważniejszy dla sądu – dostarczenie korespondencji i powiadomienie o sprawie zainteresowanego, jak również wskazanie miejsca, gdzie biegły sądowy mógłby dokonać badania. Powoduje to dalszy, wielomiesięczny pobyt tej osoby na ulicy stanowiący realne zagrożenie dla niej samej i osób postronnych.

Istniejące rozwiązania z pogranicza lecznictwa szpitalnego i pielęgnacji całodobowej w zakładzie opiekuńczo-leczniczym lub zakładzie pielęgnacyjno-opiekuńczym są niewystarczające. Obserwowalny jest brak miejsc w ZOL lub ZPO dla osób w bezdomności z uwagi na zbyt niski lub brak dochodu. Oczekiwanie na wolne miejsce w tych placówkach trwa wiele miesięcy. Szpitale w takich przypadkach próbują kierować osoby wymagające wzmożonej opieki medycznej, po zakończonej hospitalizacji do schronisk dla osób w bezdomności. Zgodnie z art. 54 ust. 3 ustawy o pomocy społecznej „Osoba wymagająca wzmożonej opieki medycznej kierowana jest na podstawie art. 33a świadczenia w ramach opieki długoterminowej ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 roku. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych do zakładu opiekuńczo-leczniczego lub pielęgnacyjno-opiekuńczego.”. Pobyt tych osób w placówkach dla osób w bezdomności wykluczają również wytyczne Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej opublikowanych w latach 2017 – 2018 - schronisko dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi zapewnia się osobom w bezdomności, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych, ale nie wymagają usług w zakresie świadczonej przez jednostkę całodobowej opieki, zakład opiekuńczo-leczniczy lub zakład pielęgnacyjno-opiekuńczy, tymczasowe schronienie wraz z usługami opiekuńczymi oraz usługami ukierunkowanymi na wzmacnianie aktywności społecznej, pomagające w wyjściu z bezdomności i uzyskaniu samodzielności życiowej. Wytyczne Ministerstwa określają, że w placówkach dla osób w bezdomności mogą przebywać osoby zdolne do samoobsługi, których stan zdrowia nie zagraża zdrowiu i życiu innych osób przebywających w placówce. Założeniem ustawodawcy było, aby w placówkach dla osób bezdomnych nie przebywały osoby, które nie mogą samodzielnie funkcjonować w życiu codziennym. Osoby takie powinny uzyskać pomoc w jednostkach, które są przygotowane do świadczenia usług osobom wymagającym całodobowej opieki.

Odrębnym wyzwaniem jest zapewnienie miejsca pobytu osobie w bezdomności wymagającej po zakończonej hospitalizacji umieszczenia w DPS, która nie jest w stanie z uwagi na stan zdrowia wyrazić świadomej woli. Świadczenia z pomocy społecznej zgodnie z art. 102 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej są udzielane na wniosek osoby zainteresowanej, jej przedstawiciela ustawowego albo innej osoby, za zgodą osoby zainteresowanej lub jej przedstawiciela ustawowego. Zgodnie z art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego „Jeżeli osoba wymagająca skierowania do domu pomocy społecznej ze względu na swój stan psychiczny nie jest zdolna do wyrażenia na to zgody, o jej skierowaniu do domu pomocy społecznej orzeka sąd opiekuńczy.”. Zatem mamy do czynienia z faktem braku możliwości

opuszczenia szpitala osoby po zakończonej hospitalizacji do czasu wydania przez Sąd Opiekuńczy prawomocnego wyroku o umieszczeniu w DPS bez zgody osoby zainteresowanej.

Ze względu na istniejące różnice w ocenie sytuacji osób w bezdomności przez stacjonarne podmioty lecznicze i pomoc społeczną zaleca się ściślejszą współpracę ww. instytucji celem jasnego rozróżnienia kompetencji i stworzenia wspólnej oferty pomocowej w zakresie usług pielęgnacyjnych i medycznych dla osób przebywających w przestrzeni publicznej. Zachodzi konieczność stworzenia rozwiązań na styku polityki społecznej i zdrowotnej.